

IGEN OG IGEN

OM HISTORIENS EVINDELIGE GENKOMST

Anmeldelse af: Tove Kruse & Anette Warring (red.)

Fortider tur/retur. Reenactment og historiebrug

(Samfundslitteratur, 2015)

■ MADS DAUGBJERG

I 2012, i hundredeåret for *Titanics* forlis, stævnedes krydstogtskibet *MS Balmoral* ud fra Southampton på et såkaldt "memorial cruise" for at gennemsejle forgængerens berømte rute så nøjagtigt som muligt. Om bord var 1.309 passagerer – samme antal som originalen, fraregnet besætning – der hver havde betalt mellem 2.800 og 8.000 britiske pund for oplevelsen. Arrangøren havde sørget for "originale" retter på menuen, ligesom man entrerede med et strygerband og tilbød dansetimer til de rejsende, så de kunne lære trinene fra 1912. Afslutningen på turen var dog uden isbjerg, og ingen omkom denne gang.

Fem år forinden fandt en anden gentaget jomfrurejse sted. *Havhingsten fra Glendalough*, en rekonstruktion af et af Roskilde Vikingskibsmuseums originale skibe, tog turen tværs over Nordsøen til Dublin, Irland – hvor originalen er bygget – og retur året efter. Forud var gået en årrække med forsøg og prøvesejladser, og et langvarigt byggeri efter datidens principper. Her var tale om en videnskabeligt funderet genskabelse, baseret på eksperimentalarkæologiske maksimer, hvor en central del af missionen handler om "genskabelse" af det uhåndgribelige, af processerne, af håndværket. Altså en mere videnskabelig ramme end i tilfældet med Titanic-sejladsen, om end der også for *Havhingstens* vedkommende var betydeligt oplevelsesøkonomisk spin-off i form af stor opmærksomhed fra medier og publikum både i Danmark og Irland.¹

Disse er blot to nutidige eksempler på, at udvalgte elementer fra fortiden i stigende grad "genoplives" og reaktiveres i dag. Det gælder i populærkulturen og tematurismen, men også i store dele af museums- og kulturarvssektoren. Slagene ved Waterloo, ved Gettysburg, ved Hastings og utallige andre, genopføres år efter år af dedikerede grupper af hobbyhistorikere, *reenactors*. Visby på Gotland omskabes til en middelalderby igen og igen. Det samme gælder Horsens herhjemme.

¹ Havhingsten blev endvidere, nogle år senere, benyttet som budbringer og tredimensionelt *brand* ved åbningen af en stor vikingeutstilling i Berlin, som Nationalmuseet i København stod bag sammen med Museum für Vor- und Frühgeschichte og British Museum (og som inden turen til Tyskland havde stået først i København og dernæst i London).

I Holbæk gennemspillede man i pinsen 2014 besættelsesdagen 9. april 1940 med støtte fra byens teatre og 50 frivillige tyske deltagere. Samme år, og under stor bevågenhed, iscenesattes preussernes overgang over Alssund natten til den 29. juni 1864 nøjagtigt 150 år senere – på klokkeslæt – i samarbejde med Historiecenter Dybbøl Banke.

Reenactment er ikke noget nyt. Allerede i Colosseum genopførtes imperiets sejre for pøbelen, i visse tilfælde endog søslag. William 'Buffalos Bill' Codys Wild West-shows fra slutningen af det 19. århundrede gennemspillede den hvide mands erobringskampe mod indianerne i en cirkusagtig ramme, hvor indfødte amerikanere så at sige spillede sig selv, eller rettere stereotyper af "sig selv". Folkeudstillingerne fra årtierne omkring 1900, hvor entreprenante underholdningsmagnater for eksempel bragte levende "vilde" til København, fulgte samme koloniale og racistiske logik.²

Selvom der altså er nok af forløbere, er der i dag, med tidens boom i oplevelses- og kulturturisme, god grund til at undersøge fænomenet reenactment nærmere og forsøge at forstå de fascinationer, der ligger bag, som mere end cirkus, underholdning og rå kapitalisme. Det er derfor meget velkomment, at der nu på dansk foreligger en bog, der netop har denne ambition: *Fortider tur/retur. Reenactment og historiebrug*. Redaktørerne og forfatterne springer ud af en forskergruppe ved Roskilde Universitet, hvor man i årtier har fokuseret på temaer som virkningshistorie, historiebevidsthed og kollektiv erindring. I dag kaldes rammen oftest historiebrug, men det er stadig populærkultur og lægmands perspektiver på og mobilisering af fortiden, der er interessefeltet.

Bogen er skrevet af danske forskere på dansk, og centrerer sig empirisk om fire danske "scener" eller grene af reenactment; grupper, som dyrker henholdsvis middelalderen, jernalderlivet i Sagnlandet Lejre, Anden Verdenskrig, samt pilgrimsfærd "i fodsporene" på Frans af Assisi. Disse hovedkapitler er rammet ind af en indledning og en afrunding af redaktørerne Tove Kruse og Anette Warring, samt et selvstændigt efterskrift af Bernard Eric Jensen, der bibringer et bredt vue over udvalgte teoretiske og faglige landskaber, under spørgsmålet om fagfolks (fx historikeres) syn på og egen brug af reenactmentlignende tilgange. Antologien henvender sig "især til universitetsstuderende inden for historie og andre kulturfag, til undervisere og studerende på professionshøjskoler, til gymnasielærere, museumsansatte og andre kulturformidlere", som det hedder på bagsiden. Denne målgruppe rammes fint i den velformidlede stil, bidragene er skrevet i, samtidig med, at der inddrages relevante pointer fra den engelsksprogede litteratur på

2 Se Hammer: 'Roman Spectacle Entertainments and the Technology of Reality', 63-86; Rydell and Kroes: *Buffalo Bill in Bologna. The Americanization of the World, 1869-1922*; Andreassen og Henningsen: *Menneskeudstilling: Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*. For en mere generel diskussion af menneskets behov for at "simulere", se Magelssen: *Simming. Participatory Performance and the Making of Meaning*.

området. De fleste af bogens analytiske pointer og debatter genkendes, hvis man kigger ud i den omfattende internationale forskning, men det er nyt og kærkomment, at vi har disse samlede, hjemlige eksempler, og at diskussionerne tages og formidles på dansk.

Bogens første hovedkapitel af Kim Esmark og Carsten Tage Nielsen kortlægger velskrevet og omhyggeligt den danske middelalderscene og særligt de forhandlinger og kampe om *autenticitet*, som konstant pågår her. Et oplagt startpunkt for antologien al den stund, at spørgsmålene om autenticitet udgør et helt uomgængeligt kerneområde i snart sagt alle reenactment-miljøer. Selvom deltagerne er helt med på, at kopierne – dragterne, kulisserne, oplevelserne – aldrig kan blive spejlinger 1:1 af det, de imiterer, dominerer idealet om autenticitet alligevel både diskursivt og praktisk. Autenticitet fremstår som ”et skalabegreb, der konstant er til forhandling”, som forfatterne skriver (s. 22). Grupper konkurrerer indbyrdes, fastsætter regler og grænser for, hvad der kan godtages, hvilke kompromisser, der er nødvendige, og ser ned på dem, som ikke lever op til egne standarder. Autenticitetsidealerne kan tolkes vidt forskelligt og bliver det: er det den præcise materielle gengivelse af en kofte eller en rustning, der er afgørende, eller er det centrale snarere, om tilblivelsesprocessen bag har fulgt datidens opskrifter og brugt datidens teknikker og redskaber? Er det vigtigt, at man taler, som man formoder, middelalderens mennesker må have gjort, eller skal man holde sig fra den omstridte førstepersonsform – skal man, med andre ord, tale *som* dem eller *om* dem? For nogle er hovedsagen at anlægge et helhedsorienteret blik, for eksempel for en gruppe, der agerer lavadel, ”fordi det ville være urealistisk – uautentisk – at møde højadel eller fæstebønder på et virkeligt middelalderligt marked” (s. 24). Overalt forefindes problematikkerne om autenticitet som en grundlagsdiskussion. Esmark og Nielsen citerer dele af den omfangsrige litteratur om autenticitet i kulturturismen, men angriber så i øvrigt sagen ud fra en optik inspireret af Pierre Bourdieus teorier om felter og kapital. Selvom det valg ved første øjekast kan virke lidt slidt og gennemtærsket, viser det sig faktisk her at åbne op for en frugtbar analyse af, hvordan prestige, status og sammenhold i reenactment-feltet netop ofte forhandles gennem den ”møntfod”, som er autenticitet.

I forfatterens analyse er det dog især den empiriske detaljerigdom, der driver værket. Særlig stærkt står afsnittene om autenticitet som en i bund og grund *praktisk* problematik, dvs. som noget middelalderdyrkerne arbejder, eksperimenterer og kæmper med i deres håndgribelige og korporlige omgang med materien. Esmark og Nielsen er ikke de første, der identificerer denne fascination af det iterative og ufærdige, men deres gennemgang og eksemplificeringer er gode og præcise.³ Når middelalderdyrkerne ”fylder huller ud”, altså forsøger at tænke sig til

3 Se for eksempel de Groot: 'Historical Reenactment', 105-123; Schneider: *Performing Re-mains. Art and war in times of theatrical reenactment*; Daugbjerg: 'Patchworking the past:

de løsninger, som kildematerialet eller museumsgenstandene ikke har noget svar på, arbejder de helt fysisk "historieskabende", ikke alene på det materielle plan, men også, som forfatterne skriver, "i relation til det mere uhåndgribelige spørgsmål om, hvad fortidens mennesker overhovedet kan have tænkt" (s. 29). Praksisser som disse kan betragtes som en art taktilt-refleksive paralleller til det tankearbejde R.G. Collingwood, i et klassisk kapitel om "History as Re-enactment of Past Experience" fra 1936, efterlyste hos den professionelle historiker; en hos Collingwood rent akademisk metode, der indebar, at historikeren på grundlag af det forhåndenværende kildemateriale bestræbte sig på at sætte sig ind i eller ligefrem "genopleve" et fortidigt erfaringsrum.⁴

I Anette Warrings kapitel om de såkaldte jernalderfamilier i Sagnlandet Lejre handler det også for deltagerne, i hvert fald delvist, om at nærme sig en fornemmelse for de vilkår, fortidens mennesker "må have levet under". Familierne, der ansøger om og betaler for opholdet i deres ferie, indtager en interessant dobbeltrolle: de "skal både afprøve og performe fortidslivet" (s. 46). I manualen, som de får udleveret, hedder det, at de deltager i "forsøget med at afprøve de arkæologiske hypoteser om datidens levevilkår i praksis" (s. 47), men som Warring skriver, er vægten siden stedet åbnede som eksperimentalarkæologisk pioner i 1964 blevet forskudt længere og længere væk fra de videnskabelige forsøg. Navneskiftet man foretog i 2009 fra *Historisk-Arkæologisk Forsøgscenter Lejre* til *Sagnlandet Lejre*, illustrerer ret præcist, hvordan tidens strømninger har ændret sig. Warring nøjes med at konstatere, at skiftet var en del af en ny brandingstrategi, men man kunne også sige, at det vidner om en bevægelse fra en tid, hvor videnskaben, det videnskabelige eksperiment – og dertil knyttede ideer om kontrol, generaliserbarhed og reproducérbarhed – havde en anden attraktionsværdi, mens man i dag tyer til en sanselig, romantisk og oplevelsesorienterede rammesætning. I det materiale fra dagbøger og interviews forfatteren præsenterer, er det indlysende, at det for "fortidsfamilierne" er disse diffuse og atmosfæriske kvaliteter, der fascinerer og fylder, snarere end ambitioner om at bidrage til videnskabens fremskridt. Om noget er deltagerne optaget af opleve kontraster til deres travle hverdag, at lade børnene opdage, at man engang selv skulle lave mad og ikke havde iPads og telefoner, og at finde ind til noget, der virker simpelt og ægte. Der er tale om en nærmest terapeutisk brug af stedet, som omtales som et "retreat" og som "zen" af nogle af Warrings informanter.

Kapitlet beskriver loyalt og med fine eksempler fra interviews og dagbøger denne type historiebrug, og især den måde, Sagnlandet benyttes til at fundere over tid og oplevelsen af tid som noget andet og mere end lineær, kronologisk

materiality, touch, and the assembling of 'experience' in American Civil War reenactment', 724-741.

4 Collingwood: 'History as Re-enactment of Past Experience'.

klokketid. Det antyder dog også, uden der for alvor at gås i dybden med det, de brudlinjer, der kan være mellem denne indadvendte, terapeutiske og relativt frie omgang med fortidslivet i "Lethra" og så de krav til formidling, der samtidig påhviler familierne. Det kendetegner ikke bare dette kapitel, men bogen som helhed, at forfatterne først og fremmest beskriver historiebrugernes egen verden, problemer og længsler loyalt indefra, mens de sjældent sætter disse i nuanceret relation til de komplicerede kontekster og mangeartede eksterne hensyn, levendegørelserne næsten altid er sammenvævet med. Især kunne det have været nyttigt med grundigere refleksioner over samspillet mellem amatørgrupperne og fagkundskaben, herunder den professionelle historie og arkæologi, som den bedrives på de danske museer.

Ingen af bogens kapitler tager således for alvor fat på de vanskelige spørgsmål, der *også* trænger sig på for fagkundskaben og for kulturarvsinstitutionerne, når frivillige med forskellige forudsætninger og forventninger indrulleres i projekter, der samtidig er museale. I Sagnlandet såvel som i mit indledende eksempel med Havhingsten – og naturligvis på en lang, lang række historiske markeder og temadage, der overalt arrangeres med hjælp fra lokale kulturinstitutioner – er der nemlig ikke tale om rent private fritidsoplevelser for de frivillige, men ofte parallelt hermed om en grad af formidling til et publikum, gestaltet af disse samme frivillige (som i Lejrecentrets tilfælde endda selv er betalende forbrugere). Institutionerne er sjældent i stand til at opretholde nogen særlig stram grad af kontrol over de budskaber, sådanne frivillige eller gråzoneformidlere måtte vælge at kolportere. Reenactment, levendegørelse og events bringer gæster. Når vi ved, at publikum sjældent skelner mellem museet som institution og de til enhver tid involverede grupper af landsoldater, ølbryggere eller vikinger – som altså i praksis ofte *bliver* institutionernes frontlinje af formidlere – er det klart, at disse aktiviteter og grupper simpelthen er med til at *brande* institutionerne.

Fra nordamerikanske og australske studier ved vi også, at museer dér (og givetvis også herhjemme) hører til blandt de institutioner, befolkningen tilskriver allermest videnskabelig autoritet og integritet – noget højere end akademiske historikere og langt højere end medier og journalister.⁵ Det er denne troværdighed, som så at sige er på spil i frontlinjeformidlingen. Spillet mellem eksperter og amatører kalder på videre analyse og flere perspektiver, både som det betragtes og opleves fra de udøvende grupper (som bogens forfattere gør godt), men ideelt set også som det tackles af de værtsinstitutioner i kultursektoren, som meget ofte huser, aflønner eller forhandler med grupperne. Der ligger en væsentlig akademisk opgave i at undersøge denne historieformidlende gråzone af amatører og

5 Rosenzweig & Thelen: *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life*; Dean: 'Museums as conflict zones: the Canadian War Museum and Bomber Command', 1-15; Ashton & Hamilton: *History at the Crossroads. Australians and the Past*.

fagfolk netop som et kompliceret grænseland, hvor hensyn og ekspertiser krydser, knopskyder og af og til kæmper.

I Anne Brædders kapitel om den voksende danske scene for reenactment af Anden Verdenskrig hører vi kort, at mange af deltagerne "lader til at have en ide om, at de med deres levendegørelse kan opleve historien, sådan som den var". "Den rigtige historie", som én af deltagerne citeres for (s. 71, original kursiv). Denne interessante oplysning følges desværre ikke op, idet forfatteren også her forholder sig loyalt til sine informanternes udlægninger "uden at stille spørgsmål ved, om der kunne være andre tolkninger, eller om det er en holdbar tolkning af denne fortid" (ibid.). Brædder forklarer sin position her med, at det for hende ikke handler om "at vurdere, om en tolkning er sand eller falsk, men om hvordan erindrings- og historiebrugspraksisserne forhandles og kommer til udtryk" (ibid.).

Det er naturligvis vigtigt, at historiebrugsforskeren ikke pådutter sine informanter sin egen mening eller ligefrem skændes med dem om den rette udlægning. Men når det er sagt, ærgrer det mig, at vi ikke hører mere om denne tilsyneladende fundamentale forestilling om historien som en essens og en sandhed. Når nu ambitionen netop er at forstå, hvad "historie" er og gør for disse folk, ville en uddybning af, hvordan sådanne opfattelser etableres, udtrykkes og får konsekvens, have været velgørende. Hvor kommer de fra? Hvordan vedligeholdes de? Udfordres de? Hvordan kan det være, reenactment her (og mange andre steder) anskues som en privilegeret adgangsbillet til denne "rigtige" historie? Hvilken rolle spiller kroppen for denne overbevisning? Sådanne spørgsmål kunne man godt forfølge kvalitativt og eksplorativt uden at sabotere hensynet til historiebrugerne og respekten for deres verdensbilleder.

Brædder præsenterer os for en fascinerende empiri, mest i form af interviewmateriale, der blandt andet sætter en række etiske og politiske problematikker på spidsen. Her har vi, i modsætning til eksemplet fra Lejre, en fortid, som er overmåde veldokumenteret, arkiveret og påtrængende i populærkultur, litteratur og medier. Vi møder en række danske reenactors, der portrætterer engelske, amerikanske, russiske og ikke mindst tyske tropper under Anden Verdenskrig. Det er mennesker, der tydeligvis er dybt fascineret af krigens udstyr, uniformer, og "dagligliv", og som insisterer på, at deres kropslige engagement med disse materialer og med hinanden kan bringe dem "tættere på" en forståelse af historien. Mest kompliceret og analytisk interessant er det måske at forstå de entusiaster, der portrætterer tyske tropper. Her gennemgår Brædder en række af de udfordringer og overvindelser, der ligger i at agere tysk soldat – for eksempel om det at bære et hagekors på sin krop – men vi får desværre ikke fyldestgørende svar på, hvori *fascinationen* ved lige præcis den tyske side af sagen ligger. Hvis det er så indviklet og kompromisfyldt at spille tysker, hvorfor så vælge præcis den rolle? I Jenny Thompsons amerikanske studie, som Brædder også nævner, analyseres spørgsmålet om at portrætere verdenskrigens "onde" blandt andet som en fasci-

nation netop af magten og gruen, der omgiver særligt Waffen-SS i den amerikanske populærkultur.⁶ Gør en lignende ondskabsfetich sig mon gældende blandt de danske "tyske" reenactors?

Brædder er inspireret af en fænomenologisk og kropsorienteret analytik i arven fra især Maurice Merleau-Ponty. Det er en ambitiøs men også oplagt vinkel, eftersom kropslig, multisanselig og kinæstetisk erkendelse er uomgængelige faktorer i reenactment. Metodologisk kan man spørge, om Brædder for alvor kan forløse sin fænomenologiske ambition, når hun ikke selv er "i trøjen". Hun går semiotografisk til værks i form af feltstudier, observationer og åbne interviews, men hun har angiveligt ikke selv deltaget i spillene. Den strategi kan være helt acceptabel, og handler sikkert også om forskerens køn i en mandsdomineret hobby, men den rejser alligevel spørgsmålet om, hvor langt en fænomenologisk optik kan bringe os, hvis forskeren ikke selv engagerer sig kropsligt. Hun analyserer deltageres udsagn om og iscenesættelser af deres kroppe, bevægelser, åbenbaringer, og så videre. En sådan "sekundær" fænomenologisk tilgang, hvor forskeren ikke bruger sin egen krop, men forlader sig på andres forklaringer, kan bestemt give interessante afkast – og gør det også her. Men den er ikke helt på linje med Merleau-Ponty, for hvem kroppen "skaffer os en måde at få adgang til verden og genstanden på", som Brædder citerer (s. 72).⁷ Den adgang søger forfatteren ikke for alvor her; i stedet får vi hendes analyse af deltageres udsagn om, hvordan deres kroppe giver dem privilegeret adgang til verden, genstanden og "den rigtige" historie. Hvilket er noget lidt andet.

I bogens sidste hovedkapitel kaster Tove Kruse sig over pilgrimsturisme som vækstfænomen med empirisk udgangspunkt i en ni-dages vandring med en dansk pilgrimspræst og en gruppe midaldrende danskere, "i Frans af Assisis fodspor". Vi er i Italien, i Rieti-dalen, og Kruse benytter stedteori og litteratur om narrativer til at tale om "storied places". Det er interessant, ikke mindst når Kruse konstaterer, at den fortælling, der her gennemspilles, er en fortælling uden "komplicerende historisk kontekst", hvor Frans og franciskanerne ikke sættes ind i datidens kirkepolitiske magtkampe (s. 95). Pilgrimsfærdens Frans "indgår ikke i magtkampe, alliancer og intriger, han er ikke lobbyist, organisator mv. Fortællingen om ham er ren, klar og almen" (ibid.). Forfatteren viser derefter i kapitlets hoveddel, hvordan deltagerne så at sige skriver og vandrer deres egne varianter af "Frans" frem i løbet af turen. Ligesom i bogens øvrige kapitler baseres analysen primært på interviews med deltagerne, dvs. på ord, fortællinger, forklaringer, snarere end på egentlig etnografisk *deltagelse* og de legemlige eller sanselige engagementer, der kunne følge af at benytte egen krop som værktøj. Ikke desto min-

⁶ Thompson: *Wargames. Inside the World of 20th Century War Reenactors*, særligt kap. 3, 50-75.

⁷ Citatet er fra Merleau-Ponty: *Kroppens fænomenologi*.

dre leverer Kruse et godt rids over deltageres forskelligartede fortolkninger af historierne om Frans og deres relevans for den enkelte.

Desværre præges slutningen af kapitlet af en uklarhed omkring forfatterens position. Her er det som om, den analytiske distance hældes ud med badevandet, og Kruse så at sige overtager sine informanternes tolkninger af Frans' og pilgrimsfærdens saliggørende virkninger. I stedet for at analysere vandringerne som et interessant kultur(arvs)fænomen i gråzonen mellem historisk turisme og religiøs eller spirituel terapi forfalder hun til noget, der ligner en hyldelse af turene og deres virkning. Det er en afrunding, der ikke mindst står i en lidt uforløst kontrast til indledningens kritiske identificering af udeladelserne og forfladigelsen af fortællingerne. Når forfatteren hævder, at "alle skal orientere sig i forhold til nogle koordinater, når de træffer livsvalg" – og at "i denne moralske og eksistentielle forstand stiller pilgrimsvandringen et særligt refleksionsrum til rådighed", et rum, "der trækker på fortidig, levet erfaring, på en erfaring, der stadig og i ren form rummer værdier, som er svækkede eller helt gået tabt i nutiden" (s. 103) – så lyder hun mere som en entusiastisk pilgrimspræst end som en refleksiv kulturanalytiker. Konklusionen bliver groft sagt lig med rejsebureauets reklame. "Pilgrimsvandringen giver adgang til åndelige og moralske erfaringer, som moderniteten har undergravet eller deformeret", bebuder Kruse (s. 105), uden at grundlaget for disse vidtrækkende slutninger bliver synligt for læseren som andet end en erklæret enighed med vandrernes egne beskrivelser. Verden er af lave, og pilgrimsturismen er svaret. Det er ærgerligt med disse sort/hvide konklusioner som afslutning på et kapitel med en i udgangspunktet lovende og multifacetteret empiri.

Bernard Eric Jensen søger i sit afsluttende kapitel – placeret efter redaktørernes korte opsummering – at indkredse det, han kalder "fagfolks tilgange til reenactment". I denne ambition ligger en kontrast til bogens øvrige indlægs fokus på "lægfolk", en kontrast som følges af, at Jensens kapitel er baseret på teori og nedslag i litteraturen snarere end analyse af cases og kvalitativt indsamlet materiale, som de øvrige. Vi kommer vidt omkring, fra faghistorikeres uenigheder om lødigheden i reenactment, over en mere historiefilosofisk diskussion med tungest vægt lagt på Wilhelm Diltheys hermeneutik, et udblik til eksperimentalarkæologiske og museumsdidaktiske problemstillinger og slutteligt en række overvejelser om læring som både neurologisk fænomen og kulturel praksis. De mange interessante udblik og nedslag til trods fremstår kapitlet samlet set noget flakkende, måske fordi det valgte fokus – fagfolks tilgange til reenactment – i praksis viser sig for porøst til for alvor at holde sammen på diskussionen. For nogle af de citerede akademikere er hovedspørgsmålet, hvilke konsekvenser den udbredte levedegørelse i populærkulturen har og får. For andre drejer det sig om at forstå, hvad tid, tidsrejser og erindring er – hos Albert Einstein, i science fiction, i psykologien

– mens det for atter andre handler om, hvordan mennesker lærer gennem empati, imitation og "learning by doing".

En af grundene til uklarheden er, at Jensens indledende spørgsmål, om "det kun er lægfolk, der gør brug af reenactment, når de omgås deres fortider" eller om "den slags aktivitet tillige [benyttes] af fagfolk" (s. 115), virker for upræcist. De fleste af de varierende forskere, der sidenhen citeres, kan nemlig ret beset ikke siges at "benytte" reenactmentlignende tilgange i deres akademiske virke, men er snarere optaget af at analysere eller kritisere, hvordan mennesker (lægfolk) overalt gør brug af og lærer af fortiden på forskellig vis. Mod slutningen taler Jensen da heller ikke kun om fagfolk, men om "udøvelsen af menneskers reenactmentfærdigheder" over en vældig bred kam (s. 135). Alligevel konkluderer han, at der er et behov for, at fagfolk – nu indsnævret til "historikere og arkæologer, etnologer og antropologer" – "må videreudvikle deres færdigheder i tolkning af krops-, billed-, tone-, tale- og skriftsprog, således at de bedre vil kunne tolke og tilegne sig, hvad der i udgangspunktet fremstår for dem som en fremmed og anderledes kultur" (s. 136). Dette, hævder han, er "en afgørende forudsætning for en faglig funderet reenactment" (ibid.), uden at det for denne anmelder står helt klart, hvor dette sidste udsagn peger hen – eller hvordan dette identificerede behov helt præcist vokser ud af kapitlets litteraturgennemgange.

Mine forskellige indvendinger og efterlysninger ændrer ikke ved, at bogen som helhed med sine mange eksempler, analyser og diskussioner af et fascinerende fænomen er et godt sted at starte udforskningen af reenactment og "levende" historiebrug, og tillige en fin dåseåbner til den omfattende internationale forskning på området. Bogen rummer masser af stof til eftertanke, og der er stadig, som antydet, rigeligt af udforskede hjørner og problemstillinger at tage fat på. Det gælder de politiske, kommercielle og institutionelle netværk, som historiebrugen er en del af. Men det gælder også en videre undersøgelse af de særlige kvaliteter, en kropslig, fysisk og performativ fortidsdyrkelse rummer.

Det er let fra elfenbenstårnet at forfalde til en kulturkritik, der vil se enhver genopførelse af denne art som en forfladigende, tivoliserende og/eller nostalgisk-romantiserende fastfrysning af banale stereotyper. Men det er værd at minde om, at reenactment ikke per definition "virker" forfladigende eller fastfrysende, eller for den sags skyld politisk konserverende eller ortodoks. Man kan også finde eksempler på initiativer, hvor reenactment virker progressivt og anvendes åbenlyst politisk, som protestredskab eller som værktøj til åbningen af nye erindringsrum og -fællesskaber, særligt når det gælder det tyvende århundredes historie. I Georgia, USA, insisterer grupper af aktivister for eksempel på hvert år at genopføre en brutal lynchning i en fastholdelse (eller genåbning) af erindringen om en selvtægt

mod fire sorte mænd i 1946.⁸ I England koreograferede kunstneren Jeremy Deller i 2001 en genopsætning af den brutale *Battle of Orgreave*, en konfrontation i 1984 mellem tusinder af britiske minearbejdere og politiet. I genopførelsen fandt man, både blandt minearbejderne og politistyrken, deltagere, der havde været med i det originale sammenstød.⁹ Begivenheder som disse kan tjene til at holde debatter, følelser og minder åbne, og til at aktivere grupper af borgere – historiebrugere – der ikke er historielitterate i en gængs akademisk forstand. Som sådan er brugen af reenactment ikke bundet til bestemte politiske dagsordner, men kan også, i hvert fald potentielt, fungere som praktiske, politiske værktøjer, der udfordrer og forstyrrer etablerede og muligvis fastfrosne historiske "sandheder".

MADS DAUGBJERG
LEKTOR, PH.D.-PROGRAMLEDER
INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND – ANTROPOLOGI
AARHUS UNIVERSITET
MADS.DAUGBJERG@CAS.AU.DK

LITTERATUR

- Andreassen, Rikke og Anne Folke Henningsen: *Menneskeudstilling: Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*, København: Tiderne Skifter, 2011.
- Apel, Dora: 'Violence and Historical Reenactment: From the American Civil War to the Moore's Ford Lynching', Jürgen Martschukat og Silvan Niedermeier (red.): *Violence and Visibility in Modern History*, London: Palgrave Macmillan, 2013, 241-261.
- Ashton, Paul and Paula Hamilton: *History at the Crossroads. Australians and the Past*, Sydney: Halstead Press, 2010.
- Auslander, Mark: 'Holding on to Those Who Can't be Held': Reenacting a Lynching at Moore's Ford, Georgia', *Southern Spaces*, 2010, <http://southernspaces.org/2010/holding-those-who-cant-be-held-reenacting-lynching-moores-ford-georgia>
- Collingwood, Robin George: 'History as Re-enactment of Past Experience', *The Idea of History*, Oxford: Oxford University Press, 1936.
- Correia, Alice: 'Interpreting Jeremy Deller's *The Battle of Orgreave*', *Visual Culture in Britain* 7(2), 2006, 93-112.
- Daugbjerg, Mads: 'Patchworking the past: materiality, touch, and the assembling of 'experience' in American Civil War reenactment', *The International Journal of Heritage Studies* 20(7-8), 2014, 724-741.
- Dean, David: 'Museums as conflict zones: the Canadian War Museum and Bomber Command', *Museum and Society* 7(1), 2009, 1-15.
- de Groot, Jerome: 'Historical Reenactment', *Consuming History. Historians and heritage in contemporary popular culture*, London: Routledge, 2009, 105-123.
- Hammer, Dean: 'Roman Spectacle Entertainments and the Technology of Reality', *Arethusa* 43(1), 2010, 63-86.

8 Auslander: 'Holding on to Those Who Can't be Held': Reenacting a Lynching at Moore's Ford, Georgia'; Apel: 'Violence and Historical Reenactment: From the American Civil War to the Moore's Ford Lynching', 241-261.

9 Correia: 'Interpreting Jeremy Deller's *The Battle of Orgreave*', 93-112; Kitamura: 'Re-creating Chaos': Jeremy Deller's *The Battle of Orgreave*', 39-49.

- Kitamura, Katie: "Re-creating Chaos': Jeremy Deller's *The Battle of Orgreave*", Ian McCalman & Paul A. Pickering (red.), *Historical Reenactment. From Realism to the Affective Turn*, Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010, 39-49.
- Magelssen, Scott: *Simming. Participatory Performance and the Making of Meaning*, Ann Arbor: University of Michigan Press, 2014.
- Merleau-Ponty, Maurice: *Kroppens fænomenologi*, København: Det Lille Forlag, 1997.
- Rosenzweig, Roy and David Thelen: *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life*, New York: Columbia University Press, 1998.
- Rydell, Robert W. and Rob Kroes: *Buffalo Bill in Bologna. The Americanization of the World, 1869-1922*, Chicago, The University of Chicago Press, 2005.
- Schneider, Rebecca: *Performing Remains. Art and war in times of theatrical reenactment*, London: Routledge, 2011.
- Thompson, Jenny: *Wargames. Inside the World of 20th Century War Reenactors*, Washington, D.C.: Smithsonian Books, 2004.